

Καλῶς ἤλθατε, Κύριε Συνάδελφε, εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κύκλον τοῦ ἀνωτάτου Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ Ἰδρύματος.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤ. ΧΩΡΕΜΗ

Ὁ νέος ἀκαδημαϊκὸς κ. Κωνστ. Χωρέμης ὠμίλησεν ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας, ὡς κάτωθι, μὲ θέμα :

Τὸ κοινωνικὸν συναίσθημα ἢ ἡ ἠθικὴ συνείδησις
ἀπὸ βιολογικῆς ἐπόψεως.

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι Ὑπουργοί,
Κύριοι Συνάδελφοι,
Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Βαθυτάτην αἰσθάνομαι ὑποχρέωσιν κατὰ τὴν ἱεράν ταύτην δι' ἐμὲ στιγμὴν, καθ' ἣν ἀνέρχομαι εἰς τὸ βῆμα τὸ ὁποῖον σκέπει ἡ μορφή τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Φιλοσοφίας, νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς τοὺς κυρίους Συναδέλφους διὰ τὴν τιμητικὴν μου ἐκλογὴν εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἀξίωμα. Ἰδιαίτερα χαρὰ, ἀλλὰ καὶ τύχη εἶναι δι' ἐμέ, διότι ἔλαχε Σεῖς κ. Πρόεδρε νὰ μὲ καλωσορίσητε καὶ μοὶ ἀποτείνητε ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν ἐκ μέρους τοῦ σώματος. Θεωμότατα σᾶς εὐγνωμονῶ διὰ τοὺς ἐγκωμιαστικούς σας λόγους. Εἶναι ὅμως δύσκολον ἐγώ, πτωχὸς ἐργάτης τοῦ καλάμου, νὰ εὔρω ἀναλόγους λέξεις διὰ νὰ ἐκφράσω πρὸς Ὑμᾶς, τὸν διαπρεπῆ λογογράφον, συγγραφέα, καὶ ἱστορικόν, τοῦ ὁποῖου ἡ πολυσχιδῆς γραφὴς μὲ ἄνεσιν ἐξ ἴσου καὶ μὲ εὐχέρειαν καταπληκτικὴν ἀρδεύει καὶ ὀργώνει κυριολεκτικῶς γονίμους καὶ ἀγόνους περιοχὰς τοῦ γραπτοῦ λόγου, ὅ,τι τὴν στιγμὴν αὐτὴν αἰσθάνομαι ἀφίνω μόνον νὰ ξεχειλίσουν τὰ πλημμυρίζοντα τὴν ψυχὴν μου αἰσθήματα εἰς ἓνα θερμὸν εὐχαριστῶ.

Καὶ πρὸς Ὑμᾶς, ἀγαπητὴ Συνάδελφε καὶ Φίλε, αἰσθάνομαι βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην δι' ὅσα ὑπὲρ τοῦ ἔργου τῆς Κλινικῆς μου καὶ ἐμοῦ ἀφιερῶσατε. Μὲ τὴν διακρίνουσαν Ὑμᾶς δωρικὴν λιτότητα ἐξήρατε τὸ ἐρευνητικὸν ἔργον τῆς Κλινικῆς, τὸ ἔργον τῶν συνεργατῶν μου καὶ τὸ ἰδικόν μου, διότι, ἐὰν κάτι ἐπετελέσθη καὶ διὰ τὸ ὁποῖον αἰσθάνομαι πρᾶγματι ἱκανοποίησιν, ὑπῆρξεν ἡ θερμὴ συνεργασία πάντων ἡμῶν καὶ ὅχι τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον. Παρὰ τὰς δυσχερείας, παρὰ τὴν ἔλλειψιν καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων μέσων ἐπέτυχα νὰ ἐμψυχώσω καὶ νὰ ἐνθαρρύνω τοὺς συνεργάτας μου καὶ νὰ τοὺς πείσω, ὅτι δύναται καὶ εἰς τὰ πενιχρά μας ἐργαστήρια νὰ καταβληθῇ κάποια ἐρευνητικὴ προσπάθεια. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ προσγενομένη εἰς ἐμὲ σήμερον τιμὴ ἐξ ἴσου καὶ εἰς αὐτοὺς ἀντανακλᾷ καὶ ἐκείνους χαροποιεῖ.

Διότι περὶ ἀπλῆς ἐρευνητικῆς προσπάθειάς πρόκειται, σοφὲ μου Φίλε. Σεῖς ἀσφαλῶς ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἴσθε εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῆσητε τὴν ἀξίαν της. Ὑπήρξατε

μαθητής μεγάλων διδασκάλων και έρευνητῶν, τοῦ *Emil Fischer*, ἀλλὰ καὶ ὁ κλάδος εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιερῶσατε τὴν ζωὴν Σας εἶναι ἡ πειραματικὴ Φαρμακολογία. Οἱ εὐγενικοὶ σας λόγοι, πιστεύσατέ με, ἔχουν ἰδιαίτερον σημασίαν δι' ἐμέ, μὲ συνεκίνησαν βαθύτατα. Ὁμιλήσατε περὶ ἐρεῦνης. Ἔχω πλήρη ἐπίγνωνιν τί τοῦτο σημαίνει. Ἐρευνητὴς δὲν ὑπῆρξα. Ἐδοκίμασα ὁμως καὶ ἐγνώρισα, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἡ ἔκφρασις, τὴν γλύκα της.

Μικρόχαρη καὶ φειδωλὴ εἰς τὰς ἱκανοποιήσεις της, πλουσία καὶ σπάταλη εἰς τὰς ἀπογοητεύσεις καὶ ἀποθαρρύνσεις της, σκοπὸν ἔχει νὰ διαλευκάνῃ τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς, ν' ἀποκρυπτογραφῆσῃ τοὺς κώδικας τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἡ βία ὁμως καὶ τὰ πλάγια μέσα, τῆς εἶναι ἄγνωστα, τ' ἀπεχθάνεται. Αἱ κλεῖδες ποὺ μεταχειρίζεται, πρέπει νὰ εἶναι κατεσκευασμένα ἀπὸ τὸ ἀνεκτίμητον μέταλλον τῆς Ἡθικῆς. Ἀντικλεῖδια δὲν ἀνέχεται, δὲν χωροῦν.

Ἀπὸ γλυκεῖαν παραίσθησιν παρασύρεται ὁ Ἐπιστήμων, ὅταν ἀντικρῦξῃ τὸ καταπληκτικὸν ὄραμα ποὺ λέγεται κόσμος μὲ τὰ προβλήματα του. Ἀραχνοῦφαντον πιστεύει τὸν πέπλον ποὺ τὸν καλύπτει, καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ τὸν σχίσῃ. Ὅταν ὁμως πλησιάσῃ ἐγγύτερον, τότε βράχοι πελώριοι, πανύψηλοι, γροῦνται συμπαγεῖς, ἀνυψοῦνται φρουροὶ τῶν αἰώνιων μυστικῶν του. Ἀλλὰ τότε πλέον εἶναι ἀργά. Εἶναι ἐρωτευμένος μὲ τὸ ἔργον του καὶ ὁ ἄριστος ἀγὼν ἀρχίζει, ἡ φοβερὰ κονταρομαχία συνεχίζεται.

Ἀπὸ τὰς μικρὰς σχισμάς τοῦ βράχου καὶ τὰς χαραγὰς, ποὺ θὰ ἔχῃ ποτίσει ὁ ἰδρὼς τοῦ προσώπου του καὶ ἡ ἀγωνία τῆς ψυχῆς του, ἐὰν θὰ εἶναι τυχηρὸς, θ' ἀναβλύζουν μερικαί, ἐλάχισται σταγόνες, κρυστάλλιναι ἢ θολαί, διὰ νὰ στολίσουν μὲ κάτι ἀκόμη τοὺς σταλακτίτας, τοὺς ὁποίους οἱ αἰῶνες τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ σοφίας ἐδημιούργησαν. Μὲ τὴν πολύχρωμον ἀλλὰ θαμπὴν αὐτῶν λαμπρότητα θὰ φωτίζουν οὗτοι τὰ ζοφερὰ ἐρέβη τῶν ἀπεράντων σπηλαίων τῆς φύσεως.

Εἰς τὸν τύπον τῶν ἐρευνητῶν τούτων δὲν ἔχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀνῆκωμεν ἡμεῖς. Κατεβάλλομεν ἀπλῶς, ὅπως κάθε ἐπιστήμων, προσπάθειαν ν' ἀποτινάξωμεν ὀλίγην κόνιν ἐκ τῆς πραγματικότητος, ἢ ὁποία περιβάλλει στενὴν λαοῖδα τοῦ κλάδου μας, καὶ θεωροῦμεν ἀμφίβολον, ἐὰν ἐπετύχομεν ν' ἀποστραγγίσωμεν ἔστω καὶ ἐν ἐλάχιστον αὐτῆς τέλμα.

Τὴν προσπάθειαν ὁμως ταύτην ὑποσχόμεθα ὅτι θὰ συνεχίσωμεν.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ Ἡ Ἡ ΘΘΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΑΠΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΟΨΕΩΣ

Ὡς θέμα τῆς πρώτης μου ἐμφανίσεως ἐνώπιον ὑμῶν ἐξέλεξα: τὴν ἔννοιαν τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος ἢ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ βιολογικῆς ἐπόψεως.

Ἡ ἐκλογή τοῦ θέματος τολμῶ νὰ εἶπω δὲν ὑπῆρξε τυχαία. Παρὰ τὰς μεγάλας δυσχερείας τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ ὑπερνικήσω, ἐνόμισα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἔτη διακονῶ, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ σπλάγγνα αὐτῆς ν' ἀντλήσω τὸ θέμα τῆς σημερινῆς μου ὁμιλίας. Ἡ διαρκὴς ἀπασχόλησις μὲ αὐτὴν μοῦ ἐγέννησε πολλάκις ὠρισμένα ἐρωτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν εὑρισκον κάποιαν ἀπάντησιν, ἄλλα δὲ μὲ παρηνώχλουν συνεχῶς καὶ καθιστάμενα μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου μοιμώτερα δὲν εὔρον μέχρι τοῦδε ἄνετον τοποθέτησιν εἰς τὸν χῶρον τῆς λογικῆς. Πέρα ὅμως τούτου εἰς τὴν ἐκλογήν τοῦ θέματος παρεκινήθην ἀπὸ τὴν διάχυτον πλέον καταστῆσαν ἀγωνίαν καὶ ἀνησυχίαν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος βαθύτατα ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τοῦ τεχνητοῦ πολιτισμοῦ δὲν παρέμεινεν ἀσυγκίνητος καὶ ἀδιάφορος. Αἰχμάλωτος τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του ὁ ἐκάστοτε ἄνθρωπος δυσκόλως δύναται νὰ ἀποδεσμευθῆ ἀπὸ αὐτό, καὶ ἀκριβῶς ἢ σημερινῆ του κοσμοθεωρία τοῦ πνεύματος τούτου προδίδει τὴν οὐσίαν καὶ ἀποτυπώνει τὴν ὑφήν. Ἄλλοτε ἀθιμονῶν καὶ περίλυπος προσβλέπει οὗτος πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐπιτεύγματα, ἐνῶ ὁ θόρυβος τοῦ καλπασμοῦ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ συσκοτίζει τὸν νοῦν του, ἄλλοτε ὅμως ἄπληστος καὶ ὑπερφίαλος ἐναβρύνεται καὶ φουσιοῦται διὰ τὰς κατακτήσεις του. Ὁ ὑπεράνθρωπος τοῦ Nietzsche τὸν θέλει, καὶ ἢ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως τὸν παρασύρει εἰς δικτατορίαν τοῦ πνεύματος καὶ ἀπολυταρχίαν τοῦ νοῦ, τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι δὲν ἀφίρουν τὴν ζωὴν του ἐν τῷ συνόλῳ ἀνεπηρέαστον.

Οὐδεὶς βεβαίως ἐπιθυμεῖ ἀλλ' οὔτε δύναται ν' ἀμφισβήτησιν τὴν τεραστίαν προσπάθειαν τῆς ἐπιστήμης πρὸς κατὰκτησιν τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ καταστήσῃ ὑποχείριον τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐδέποτε ἄλλοτε εἰς τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐξεδηλώθη τόσον ἐναργῆς καὶ τόσον ἔντονος ἢ δύναμις τῆς βουλῆσεως αὐτοῦ πρὸς ὕλικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς φύσεως, ὅσον σήμερον. Ἡ μυθικὴ εὐμορφία αὐτῆς φαίνεται ὅτι δὲν τὸν συγκινεῖ πλέον καὶ δὲν τὸν ἐνθουσιάζει ἰδιαίτερος. Ἀπαρνούμενος πολλάκις ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὴν Φύσιν καὶ ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ αὐτῆν, βιαιοπραγεῖ κατ' αὐτῆς, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἠμπορέσῃ ἔστω καὶ μερικῶς νὰ προσπελάσῃ τὸ αἰώνιον ἀνθρώπινον ἐρώτημα περὶ αὐτῆς, ἱκανοποιῶν τὴν φιλοδοξίαν του καὶ ἐπιτυγχάνων τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησίν του ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος.

Διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον ἢ ἔφρασις πρὸς τὴν γνῶσιν, ἢ ὑπερτάτη καὶ ὑψίστη ἐμφυτος αὐτοῦ ἐπιθυμία, καθίσταται ἀπλῶς ἢ ἀφετηρία καὶ τὸ μέσον δι' ἧς προσπαθεῖ νὰ προσεγγίσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν της. Ἡ ὑπερτροφία ὅμως αὕτη τοῦ νοῦ καὶ ἢ ἐπικράτησις τῆς ἀποκαλουμένης μορφωτικῆς

γνώσεως, ὅσον καὶ ἂν κολακεύῃ τὸ ἄτομον, τοῦ ὁποίου τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας δουλο-
πρεπῶς ἐξυπηρετῆ, γίνεται εἰς βάρος τῆς λυτρωτικῆς γνώσεως, ἢ ὁποία θάλπει τὴν
ἐννοίαν τοῦ κόσμου καὶ ἴσως τοῦ ἀχρόνου γίνεσθαι, καὶ ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν
τοῦ ἰδίου προορισμοῦ, ἢ τοῦλάχιστον κάποιου προορισμοῦ.

Ἄν ἀποκρύπτεται μάλιστα σήμερον ἢ ἐντεινομένη βαθμηδὸν κατάθλιψις, διότι
ὁ ἀγνὸς καὶ καθαρὸς σκοπὸς τῆς γνώσεως καθυποτάσσεται συχνάκις εἰς τὴν Πολιτι-
κὴν καὶ τὴν Οἰκονομίαν, τῶν ὁποίων τυφλὴ θεραπευτικὴ καθίσταται ἢ Ἐπιστήμη. Ἡ
ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν παρέμεινεν ἄνευ ἀποδοκιμασιῶν,
ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἐξέλιπον παντελῶς οἱ ἐπιστήμονες ἐκεῖνοι δι' οὐδ' ἢ γνώσις
γίνεται διὰ τὴν γνῶσιν, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἐλλείπει ἐπίσης ἢ βαθεῖα ἐπίγνω-
σις ὅτι τὴν δημιουργικότητα τοῦ ἀληθινοῦ ἐπιστήμονος δὲν χαρακτηρίζουν μόνον τὰ
στοιχεῖα τῆς παροδικότητος τῶν ἀνθρωπίνων κατασκευασμάτων, ἀλλὰ καὶ ἢ ἀτέλεια,
ἐφ' ὅσον ἐπιζητεῖται δι' αὐτῶν ἢ προσαρμογὴ πρὸς τὴν τελειότητα τῆς Φύσεως.

Αἱ ὑπερβολαὶ ὅμως αὗται τοῦ πνεύματος, ὁτιδήποτε καὶ ἂν ἀφοροῦν, καὶ ὁπο-
θενδήποτε καὶ ἂν προσέρχονται, δὲν εἶναι εὐχερῶς ἀνεκταί. Διότι, ὅσον καὶ ἂν οἱ
θεμελιώδεις νόμοι τῆς φυσικῆς ἀνετρέψαν ἢ καὶ ἀνατρέπωνται, καὶ οἱ ὀρίζοντες
τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καταπληκτικῶς εὐρύνονται, ὥστε ὅ,τι ἀποκαλεῖται Σύμπαν
νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν σύλληψιν μερικῶν μόνον προνομιούχων πνευμάτων, ἐν τούτοις με-
γαλύτερα προσπέλασις πρὸς τὸ θαῦμα ἐκεῖνο ὅπερ καλεῖται κόσμος, ἢ μᾶλλον αἰνι-
γμα τοῦ κόσμου, δὲν ἐπῆλθεν.

Ἡ δύναμις τῆς τεχνικῆς καὶ τὸ πείραμα δὲν προχωρεῖ πέρα προκαθωρισμέ-
νων ἰδεῶν καὶ σχεδίων, τῶν ὁποίων τὴν ἐκτέλεσιν δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ, δη-
μιουργικὴ ὅμως δὲν ὑπῆρξέ ποτε. Ὁ ἄνθρωπος ἀπλῶς ἐφευρίσκει διὰ τῆς δυνάμεως
τοῦ πνεύματος, ἢ φύσις ὅμως προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω δημιουργεῖ καὶ τὸ μυστικὸν
τῆς δημιουργίας ἀνήκει εἰς Ἄλλον. Καὶ διὰ τὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸν ἀρχαῖον Φιλόσο-
φον «Νόμον ἀνθρώποι ἔθεσαν, φύσιν δὲ πάντων θεοὶ διεκόσμησαν». Εἰς τὴν
ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἑναρμόνισιν τῶν μεγάλων ἀντιθέσεων ἔγκειται τὸ
μεγαλεῖον τῆς Φύσεως, τὸ ἀπροσπέλαστον αὐτῆς μυστήριον, ἀλλὰ καὶ ἢ πληρό-
της αὐτῆς.

Ἡ ἐκ τοῦ δημιουργηθέντος τούτου ψυχολογικοῦ κλίματος προκληθεῖσα ἀβε-
βαιότης δύναται νὰ παραλληλισθῇ πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς Φυσιοκρατίας τῶν προσω-
κρατικῶν Φιλοσόφων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι αὕτη ὑπῆρξε πλέον ἰδεαλιστικὴ,
ὥστε μὲ κάποιαν νοσταλγίαν νὰ ἀναζητῆται ἀπὸ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Καὶ
ὅμως βαθεῖα καὶ ἐντονωτάτη ὑπῆρξεν ἢ ἀντίθρασις τοῦ τότε ἀνθρώπου, διαισθαν-
θέντος προῶμως ὅτι τραυματίζεται τὸ Ἐγὼ του καὶ προπηλακίζεται ἢ προσωπι-
κότης του.

Παρόμοιαι αντιδράσεις, έλπιδοφόρα μηνύματα εναντίον τῆς καταστάσεως ταύτης, αναφαίνονται καὶ σήμερον. Τὸν κίνδυνον δηλαδή τοῦτον ἐκ τῆς μορφῆς τὴν ὁποίαν τείνει νὰ προσλάβῃ ἡ σύγχρονος ἀνθρωπίνη προσωπικότης ἐπισημαίνουν ἰδιαίτερος ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἡ μοῖρα ἔταξεν ὑψηλοὺς ταγοὺς τῶν ἀνθρωπίνων πεπρωμένων. Ἐνευρίσκει δὲ ἴσως δικαιολογίαν τινὰ ὅσον καὶ ἂν φαίνεται αὐστηρὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ *Ortega y Gasset* «ὅτι ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας ἐκ λόγων ὠφελιμότητος ὁδηγεῖ εἰς τὸ ψεῦδος».

Ἄπειτόλμησα λοιπὸν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν κανόνων τῆς ἐπιστήμης μου νὰ ἐπιληφθῶ τοῦ θέματος καὶ ὑπὸ τὸ αὐστηρὸν πρῶσιμα τῶν βιολογικῶν δεδομένων νὰ ἀπαντήσω, εἰ δυνατόν, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἢ στροφὴ αὕτη τῆς κοσμοθεωρίας δι' ἧς παρορᾶται ἡ ἑτέρα πλευρὰ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἢ συναισθηματικῆ ἢ ἡ ἠθικῆ. Ἐάν, δηλαδή διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος, ἐξαρκῆ ὅ,τι ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ ἰκανότης τοῦ νοῦ συλλαμβάνει καὶ ἡ δύναμις τῆς λογικῆς ἐλέγχει, ἢ ὅπωςδήποτε πρέπει αὕτη νὰ συμπληροῦνται καὶ φωτίζεται ἀπὸ τὴν μυστικὴν ἀκτινοβολίαν ἐνὸς ἄλλου κόσμου, ὥστε ἡ ψυχρότης τοῦ μαρμάρου νὰ θερμαίνεται καὶ ἡ λευκότης αὐτοῦ νὰ ἀκτινοβολῆ. Καὶ ἐνόμισα ὅτι ἔχω τὸ δικαίωμα πρὸς τοῦτο, τὴν ὥρα ὅπου πλέον οἱ μὲν μελλοντικοί μου ὀρίζοντες ἀρχίζουσι νὰ φωτίζονται ἀμυδρῶς ἀπὸ τὸ λυκόφωσ τῆς σταδιοδρομίας μου, εὐρύνεται δὲ ὁλονὲν τὸ βάθος τοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὰς ρυτίδας τοῦ χρόνου ὑπόσχεται καὶ ἐγγυᾶται ἴσως μεγαλυτέραν σταθερότητα εἰς τὰς γνώσεις μου. Δὲν ἀποκρῦπτω μάλιστα ὅτι εἰς τὴν ἀπόφασίν μου ταύτην συνετέλεσε καὶ μικρὰ τις καὶ ἀσήμαντος ἐκ πρώτης ὄψεως παρατήρησις ἀπὸ τὴν στενὴν καὶ συνεχῆ μου ἐπαφὴν μὲ τὸ Παιδί, τοῦ ὁποίου κατὰ τὰ μακρὰ αὐτὰ ἔτη προσεπάθησα νὰ σπουδάσω τὸ σῶμα καὶ νὰ γνωρίσω τὴν ψυχὴν. Μέσα εἰς τὴν φωτεινὴν σύγχυσιν καὶ τὸ ἐκτυφλωτικὸν φῶς τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἔχασε καὶ αὕτη τὴν ἀξίαν της ἀλλὰ μὲ τὸ τρεμοσβῆνον τῆς πυγολαμπίδος φῶς καθωδήγησε τὴν σκέψιν μου, ἀφώπλισε τοὺς δισταγμούς μου καὶ μοῦ ἐπέτρεψεν, ὅπως ἀπὸ ἐν ἀπλοῦν βιοψυχικὸν φαινόμενον, κινήθῃ εὐχερῶς εἰς τὸν δύσκολον δρόμον, πὸν πρόκειται νὰ διανύσω.

Πολλάκις δηλαδή διηρωτήθην πόθεν ἔλκει τὴν καταγωγὴν του τὸ συναισθηματικὸν τῆς αἰδοῦς, τὸ ὁποῖον εἰς ὠρισμένην ἡλικίαν ἀναπτύσσεται εἰς τὸ παιδί, πρωϊμότερον εἰς τὸ κορίτσι, βραδύτερον εἰς τὸ ἀγόρι. Ἀπὸ πότε δηλ. ἀρχίζει τοῦτο νὰ ἐντρέπεται καὶ πῶς ὀφείλεται τὸ περιεργον τοῦτο συναισθηματικόν, πὸν ἠγάρασε κάποτε τὸν Ἄδὰμ καὶ τὴν Εὐάν νὰ περιβληθοῦν τὰ εὐτελεῆ φύλλα τῆς συκῆς, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἔκτοτε ἐμαράνθησαν, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ προσιατεύουν τὴν αἰδῶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὸ *strip tease* τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐναντιβόλως τὸ συναισθηματικόν τοῦτο, βιοψυχικὸν προμήνυμα τῆς ἐπερχομένης

ἤβης, ὑποδηλοῖ τὴν πρώτην ἀντανακλαστικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνει τὸ ἄτομον ὄχι πλέον διὰ τὰ μὴν παρενοχλῆται τὸ ἴδιον, ἀλλὰ διὰ τὰ μὴ παρενοχλῆ τοὺς ἄλλους, καὶ ἴσως τὴν πρώτην τρόπον τινὰ ἐπίσημον καθομολόγησιν σεβασμοῦ πρὸς αὐτούς. Ἦδη τὸ παιδί εἰς μικροτέραν ἡλικίαν ἐξέμαθε τὰ κυριαρχῆ καὶ ἐλέγχῃ ὠρισμένας αὐτοῦ φυτικὰς λειτουργίας μὲ σκοπὸν ὅμως ὄχι τὰ μὴν ἐνοχλῆ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τὰ μὴν ἐνοχλῆται τὸ ἴδιον.

Δυνάμεθα συνεπῶς ἐκ τοῦ ἀσημάντου τούτου βιοφυχικοῦ φαινομένου λαμβάνοντες ἀφορμὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κύκλου καθόλου τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων, τὰ ἐπεκτείνωμεν τὰ δεδομένα τῆς βιολογίας καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος ἢ τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς. Ὅτι δηλ. ἀποκαλοῦμεν εἰς τὴν ἀνωτέραν μορφήν τῆς ζωῆς κοινωνικὸν συναίσθημα καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἠθικὴν συνείδησιν ἀποτελοῦν ἰδιότητας καὶ ἀρχὰς καθιερωθείσας διὰ τοῦ χρόνου καὶ ἐξωτερικοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὡς παραδέχεται ὁ *Nietzsche*, ἢ προὑπῆρξε καὶ εἶναι ἔμφυτον καὶ ἀναπόσπαστον συμπλήρωμα τῆς ζωῆς. Ἀνήκουν δηλονότι αὗται εἰς πρωταρχικὰς ἰδιότητας ἐφ' ὧν θεμελιῶνται ἡ ἔννοια τῆς ζωῆς καὶ τὰς ὁποίας ἡ μὲν βιολογία ἀποκαλεῖ ἔνστικτα καὶ ὁρμὰς, ἡ δὲ φιλοσοφία ἀποδέχεται ὡς προστακτικὰς καὶ κατηγορηματικὰς ἀληθείας.

Ἀποπειρῶ ἀναλύσεως τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως ἢ τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος ἐπὶ ἀνθρωπολογικῆς κυρίως βάσεως ἐγένοντο ἤδη ὑπὸ τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀπαραμίλλου ἐκείνης ἀνθήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος δὲν παρέλειπε καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο· ἰδιαίτερος μάλιστα ἀπησχολήθη μὲ αὐτό.

Ἡ πρώτη ὅμως σοβαρὰ προσπάθεια βιολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως ὀφείλεται εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Τὴν δέξυτάτην παρατηρητικότητά τοῦ Τιτᾶνος τούτου τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως δὲν διέλαθεν ἡ σημασία τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς.

Ἀποσπασθεὶς οὗτος τοῦ μυστικισμοῦ καὶ δαιμονισμοῦ τοῦ μεγάλου του διδασκάλου, καὶ ἐπηρεασμένος βαθύτατα ἀπὸ τὴν φυσιοκρατικὴν διδασκαλίαν τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων, θεωρεῖ τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν ὡς δύο ἀρχὰς συνθετούσας οἰονδήποτε ἔμβιον ὄν, ἀκόμη καὶ τὸν ἄνθρωπον. Δὲν ὑπάρχουν δύο οὐσίαι, ἀλλὰ μία, ἐφ' ὅσον ἡ μία δὲν δύναται τὰ νοηθῆ ἄνευ τῆς ἄλλης, ἐκδηλούμεναι διὰ τῆς οὐσιαστικῆς αὐτῶν ἐνώσεως. Ἡ ὕλομορφικὴ αὕτη ἀντίληψις περὶ ἀνθρώπου ἐξ ἧς ἐκπηγάξει ἡ Ἀριστοτέλειος ἠθικὴ δὲν σιτρεῖται βιολογικῆς βάσεως. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ αὕτη ἡ εὐτυχία δὲν εἶναι οὔτε σοφία οὔτε ἀπόλαυσις ἀλλὰ σύμμικτος ἀμφοτέρων. Αἱ ἠθικαὶ συνεπῶς ἀρχαί, ὑπαγορευόμεναι ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, δὲν τείνουν πρὸς ἰδίους σκοποὺς ἀλλ' ὑπηρετοῦν ἐν τῷ συνόλῳ τὸν ἄνθρωπον ἐντασσόμεναι καὶ αὐταὶ εἰς τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ὅθεν ἡ ἠθικὴ συνείδησις ἔλκουσα καὶ αὐτὴ τὰς ρίζας τῆς ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχέγονον μορφὴν τῆς ζωῆς, συνιστᾷ τὸν ἕτερον πόλον ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ὁσμῶν καὶ ἐνστίκτων, τῶν πρωτογόνων τούτων μορφῶν τῆς γνώσεως, δι' ὧν ὀλοκληροῦται ἡ μορφὴ τῆς καὶ μορφοποιεῖται ἡ δυνάμις τῆς.

Ἄν καὶ εἶναι δύσκολον νὰ καθορίσωμεν ἐπακριβῶς τί εἶναι ζωὴ, πολὺν δὲ περισσότερον νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν προέλευσιν αὐτῆς, ἢ ἀπὸ αὐστηρᾶς βιολογικῆς ἐπόψεως θεώρησις τῆς ἀποδεικνύει τὴν διφυῆ ὑπόστασιν ὑφ' ἣν αὕτη ἐκδηλοῦται, ὡς αὐθυπαρξία ταυτιζομένη πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀτόμου, καὶ ὡς διαιώνισις καλύπτουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ συνόλου. Διὰ τὴν διασφάλισιν τῶν δύο τούτων βασικῶν ἰδιότητων τῆς ζώσης ὕλης, οἱ αὐτοὶ τηροῦνται ἀπαρέγκλιτοι κανόνες εἰς τὴν κατωτάτην μορφὴν τῆς ζωῆς, καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον· οὗτοι ἐνσαρκοῦνται τελικῶς εἰς τοὺς δύο ἀκραίους σταθμοὺς τῆς ἐννοίας αὐτῆς, τὴν γέννησιν καὶ τὸν θάνατον. Ἀμφότεροι εὐρίσκονται εἰς τὸ μεθόριον τῶν μεταφυσικῶν περιοχῶν, τὸ κατώφλιον τῶν ὁποίων ὁσάκις ἀπεπειράθη νὰ διασκελίσῃ ὁ ἀνθρώπος ἐνεπλάκη εἰς τὰ δίκτυα τῆς μεταφυσικῆς.

Διὰ τὸν Βιολόγον ὅμως ἡ γέννησις καὶ ὁ θάνατος ἀποτελοῦν τοὺς δύο πόλους περὶ οὓς στρέφεται ἡ ζωὴ οἴουδήποτε ἐμβίου ὄντος, ἀπὸ τῶν μονοκυττάρων ὀργανισμῶν μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Βεβαίως αἱ πρόοδοι τῆς Βιολογίας περιορίζονται εἰς λεπτομερείας καὶ αἱ ἔρευναι αὐτῆς ἐπιλαμβάνονται ἐπὶ μέρους θεμάτων. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ προωθήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν ἐγγύτερον πρὸς τὸ αἰώνιον ἐρώτημα, πρὸς τί καὶ διατὶ ἐδημιουργήθη ἡ ζωὴ, ἐν τούτοις οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ καὶ ἀμφισβητήσῃ τὰς μεγάλας προόδους, αἵτινες ὑπ' αὐτῆς ἐπετεύχθησαν. Ἡδη ἄλλωστε αὕτη ἔχει προωθήσει τὴν ἔρευνάν τῆς καὶ πέρα τῆς γνώσεως τῶν μονοκυττάρων ὀργανισμῶν εἰς τὰς ἀπιδάτους πιθανότητας τῆς τυχαίας δημιουργίας τῆς πρώτης ὀργανικῆς ὕλης, ἐπηρεαζομένη ἀπὸ τὴν σύγχρονον θεωρίαν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ὅσονδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κοσμοθεωριῶν τούτων ἀπομακρυνώμεθα τῆς ἀπολύτου νομοτελείας τῶν φυσικῶν καὶ βιολογικῶν φαινομένων, οὐδεὶς ποτε ἐτόλμησε νὰ ἀποξενώσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ κόσμου ἀπὸ κάποιου βαθύτερον νόημα, τὸ ὁποῖον, ὅσον ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δύναται νὰ συλλάβῃ, νὰ παραδέχεται τὴν τυχαίαν καὶ ἄσκοπον αὐτοῦ ἐμφάνισιν. Ἀντιθέτως μάλιστα πᾶσαι αἱ ὄντογονικαὶ καὶ παλαιοντολογικαὶ ἔρευναι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐκείνης ὕλιστικῆς περιόδου τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος τῶν *Darwin*, *Lamarque*, *Haeckel* ἀλλὰ καὶ τῶν συγχρόνων ἐπιστημόνων, πρὸς ἓν συγκλίνουν σημεῖον καὶ εἰς ἓν καταλήγουσιν συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ ἀφ' οὗτου ἡ ζωὴ ἀνεφάνη, αὕτη ἐξελίσσειται συνεχῶς καὶ τελειοῦται διηλεκτῶς. Ἡ ἐπιστημονικὴ αὕτη διαπίστωσις, ἐὰν δὲν λύῃ τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ

πόθεν προήλθεν ἡ ζωή, ἀπαντᾷ ὁμως καταφατικῶς ὅτι βαίνει αὕτη πρὸς συνεχῆ βελτίωσιν, καὶ συνεπῶς ἡ μεταφυσικὴ ἐρμηνεία τῆς λυτρώσεως δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν βιολογικὴν ἀντίληψιν τῆς διαρκοῦς βελτιώσεως.

Οὕτως, τὸ πρόβλημα τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου ἀπασχόλησεν ἀνέκαθεν τὸν Βιολόγον, ἰδίως ἀφ' ὅτου ἡ κοσμογονία ἀπεσπάσθη ἐκ τοῦ μύθου καὶ ἐθεμελιόυτο ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων. Γέννησις καὶ θάνατος ἀνῆκον ἀμφοτέρω εἰς τὰς ἀκριτικὰς περιοχὰς τῆς γνώσεως, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διέκρινεν ἀνέκαθεν οὗτος τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ἀψύχου ὕλης, καὶ ἡδύνατο τοιοῦτοτρόπως νὰ τὰς συμπεριλάβῃ εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς πνευματικῆς του δυνάμεως.

Ἐναντιβόλως ἡ γέννησις, συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προέλευσιν, τὸν ἐνεθουσίαζε περισσότερο· περὶ τοῦ φαινομένου αὐτῆς εὐρύτερον ἡσχολήθη καὶ ἀποδοτικώτερα ὑπῆρξεν ἡ ἔρευνά του. Ἐναντιθέτως, περὶ τὸν θάνατον ἐνδιαφέρθη ὀλιγώτερον. Ἡ ἄμεσος ἐνατένισίς του εἶναι πάντοτε δυσάρεστος. Πρὸς τὸν θάνατον, διατὶ νὰ τὸ ἀποκρύπτωμεν, ὑπάρχει γενικὴ ἀπέχθεια. *Ce frisson pénible qui frôle*, κατὰ τὸν *Guy de Mauffassan*, τοὺς ὠρίμους ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ σιωποῦν. Ἡδη, ἄλλωστε ὅχι μόνον ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, ἦτο δύσκολον νὰ θεωρήσῃ τοὺς νεκροὺς ὡς διὰ παιτὸς ἀπελθόντας, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγαλύτεροι στοχασταὶ τῆς Ἀνθρωπότητος δὲν ἐπίστευσάν ποτε τὸν θάνατον ὡς τὸ τέρμα τῆς ὑπάρξεώς των. Ὅθεν ἡ ἀνάγκη τῆς μεταφυσικῆς του ἐρμηνείας προέβαλεν ἀμεσοτέρω. Διὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης ὁ θάνατος ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ ἀδυνάμου ἀνθρώπου ὡς λύτρωσις. Καὶ ἡ ἀνωτέρω ἀντίληψις δὲν εἶναι τυχαία, δὲν εἶναι συμβατικὴ, ἀλλὰ συννηφαίνεται βαθύτατα πρὸς τὴν ἀτέλειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς ὁποίας κολακεύει τὰς ἀδυναμίας καὶ διὰ τῆς ἀναρρηχέσεως εἰς τὸ ὑπερπέραν ἐπιδιώκει καὶ προσδοκᾷ μεταφυσικὰς λύσεις.

Ἡ ἐρμηνεία ὁμως αὕτη τοῦ θανάτου δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν Βιολόγον. Οὗτος εἶναι ὑποχρεωμένος, ἀφοῦ ἀπαλλαγῆ οἰουδήποτε συναισθηματισμοῦ, καὶ ἀφαιρέσῃ ἐξ αὐτοῦ τὸν μεταφυσικὸν πέπλον, νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὸν θάνατον, ὅπως καὶ τὴν γέννησιν, ὡς ἀπλοῦν βιολογικὸν φαινόμενον. Ἐὰν θὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη αὐτοῦ ἐπίλυσιν, δὲν ἐνδιαφέρει καὶ τόσον, πρέπει ὁμως ὅπως ὅπως νὰ τὸν ἐπιτάξῃ εἰς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ζωῆς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Ἴσως τότε καὶ ὁ θάνατος νὰ μὴν προβάλλῃ ὡς ἐκδικητής, ἀλλὰ, ὡς ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος γράφει, ὅπως καὶ ἡ γέννησις, ὡς θεμελιώδης βιολογικὴ ἐνέργεια, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν πρωταρχικῶν φαινομένων τῆς ζωῆς.

Διὰ νὰ διευκολυνθῇ ὁμως εἰς τὴν ἔρευνάν του ταύτην ὁ Βιολόγος, ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ τὰ βήματά του εἰς τὴν κατωτέραν μορφήν ζωῆς, εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς βαθμίδας, εἰς τοὺς μονοκυττάρους ὄργανισμούς. Ἐκεῖ ἔνθα τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς

καὶ τοῦ θανάτου ἔχουν ὁπωσδήποτε ἀπλοποιηθῆ καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα προβάλλει σαφῆς καὶ διανυγεστέρα. Ἐκεῖ πλέον ἐλεύθερος θὰ διαπιστώσῃ ὁ ἐρευνητὴς ὅτι ὁ ἀπέραντος οὗτος μικρόκοσμος ὑπακούει καὶ πειθαρχεῖ εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι ρυθμίζουν καὶ τὴν ζωὴν τῶν μεταζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀκόμη. Αἱ ἀνακύπτουσαι δὲ διαφοραὶ εἰς τὴν ἀτέρμονα κλιμάκωσιν τῆς ζωῆς ὕλης δὲν ὀφείλονται εἰς μεταβολὴν ἢ τροποποίησιν τῶν νόμων τούτων, ἀλλ' ἐμφανίζονται κυρίως ὡς ποιοτικαὶ διαφοραὶ τείνουσαι εἰς τὴν πληρεστέραν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ ἐπίσης θὰ διαπιστώσῃ ὁ Βιολόγος ὅτι μεταξὺ γεννήσεως καὶ θανάτου δὲν ὑπάρχουν σαφεῖ ὄρια, ἢ ἢν τοῦλάχιστον μορφήν γνωρίζομεν ταῦτα εἰς τὰ μετὰζωα.

Οἱ θεμελιώδεις νόμοι τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ διαωνίσεως οἱ ὅποιοι διασφαλίζουν τὴν ἀνθυπαρξίαν εἰς τὸ ἄτομον καὶ τὴν συνέχισιν εἰς τὸ εἶδος, εἶναι σύμφυτοι πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ γέννησις καὶ ὁ θάνατος, ὡς ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐσιαστικῶς δὲν διαφέρουν. Ἴσως μάλιστα διὰ τῆς προσκλήσεως τῶν βασικῶν τούτων ἀρχῶν καὶ ἰδιοτήτων τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου μετουσιώθη κάποτε ἢ ἀνόργανος καὶ νεκρὰ ὕλη εἰς ζῶσαν.

Ὅτι διακρίνει τὸ φθαρτὸν ἐκ τοῦ μὴ φθαροῦ, εἶναι ὅτι ἐν τῇ φθορᾷ του ἔγκειται ἡ αἰωνιότης του, κηρύσσει ὁ Ἐμπεδοκλῆς, διατυπώνων τοὺς πρώτους βιολογικοὺς κανόνας κατὰ τὴν ὑπέροχον ἐκείνην Ἡὼ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Οὔτε ἀρχὴν, λέγει, ἀποτελεῖ ἡ γέννησις οὔτε τέλος ὁ θάνατος. Πρόκειται περὶ συμβατικῶν ὄρων τοὺς ὁποίους ἐκ συνηθείας καθιέρωσεν ἢ καὶ χρησιμοποιοῖ ὁ ἄνθρωπος*.

Οὕτως, ἐπὶ τῶν μονοκυττάρων ὀργανισμῶν, ὅταν τὸ κύτταρον ὠριμάσῃ δὲν ἀποθνήσκῃ, ἀλλὰ διαιρεῖται εἰς δύο θυγάτρια κύτταρα, τὰ δύο εἰς τέσσαρα κ.ο.κ. Ἀντιθέτως, ἐὰν τὸ κύτταρον τῆς βύνης ἐμποδισθῆ νὰ διαιρηθῆ, γράφει ὁ *Rubner*, τότε ἀποθνήσκῃ. Τὸ τίμημα τῆς γεννήσεως τοῦ νέου κυττάρου εἶναι ἡ διχοτόμησις τοῦ μητρικοῦ, ὅχι ἡ ἐξαφάνισις του. Ἡ διχοτόμησις αὕτη δι' ἧς διασφαλίζεται ἡ διαιώνισις τοῦ κυττάρου, δὲν καταργεῖται εἰς τὰ μετὰζωα. Ὁ ἴδιος τρόπος διέπει καὶ τὴν αὐξοσίν καὶ ἡμῶν αὐτῶν. Χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβανώμεθα, οἱ οἰκοδομικοὶ λίθοι οἱ ὅποιοι συνθέτουν τὸ σῶμα ἡμῶν ἐπιζοῦν διὰ τῆς διαιρέσεως. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν γονιμοποίησιν εἰς τὴν ἀνωτέραν μορφήν τῆς ζωῆς, ἐκεῖ ὅπου ἡ παρθενογονία παύει νὰ ὑφίσταται, τὸ πρῶτον βῆμα εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ νέου ὄντος εἶναι ἡ διχοτόμησις τοῦ ᾠαρίου.

Τί παρακινεῖ τὸ κύτταρον ἢ τὸ ᾠάριον, ποία δύναμις ἐξαναγκάζει τοῦτο πρὸς

* «... φύσις οὐδενός ἐστιν ἀπάντων

θνητῶν, οὐδέ τις οὐλομένη θανάτιο τελευτή,

ἀλλὰ μόνον μῆξις τε διάλλαξις τε μίγντων

ἐστί, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν ».

διχοτόμησιν καὶ ποῦ ἐμφωλεύει αὐτή, δὲν γνωρίζομεν. Ἐπ' αὐτοῦ αἱ γνώσεις ἡμῶν δὲν προωθήθησαν πέρα ἐκείνου, ὅπερ καθώρισεν ἡ Ἀριστοτέλειος Φιλοσοφία (περὶ ζώων γενέσ. 735 β). «Τὸ πρῶτον κινήσαν ἕξωθεν. οὐθὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ γεννᾷ όταν δὲ γένηται, αὖξει ἤδη αὐτὸ ἑαυτό. διόπερ πρῶτόν τι γίνεταί καὶ οὐχ ἅμα πάντα». Καὶ ὁμως ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ μεταβολὴ κινεῖται ἐντὸς προκαθορισμένου σχεδίου καὶ τείνει πρὸς διάπλασιν ὠρισμένου εἴδους, ἐγγυωμένη καὶ διασφαλίζουσα τὸν ἀπέραντον πολυμορφισμόν τὸν ὁποῖον ἡ ὕλη ἐπεन्दύεται.

Ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ βιολογικὴ πρᾶξις δι' ἧς ἐξαφανίζεται τὸ ἀρχικὸν μητρικὸν κύτταρον, ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ ἄλλων, συνιστᾷ τὴν πρώτην ἐνέργειαν πρὸς πολλαπλασιασμόν καὶ ἐπιβίωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον βῆμα δι' οὗ ἡ ζωὴ προάγεται πρὸς τελειότεραν μορφήν. Εἰς κάθε δηλ. ἔμβιον ὄν, ὑποκρύπτεται ὡς ἀδήριτος ἐσωτερικὴ ἀνάγκη ἢ σιδηρᾷ ἀξίωσις τοῦ ἀτομικοῦ του ἐξαφανισμοῦ διὰ τὴν ἐδραίωσιν τοῦ εἴδους του. Ἐὰν ἡ ἐνέργεια αὐτὴ εἶναι σκόπιμος ἢ ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα μυριάδων συνδυασμῶν, ὡς πρᾶξιν ὁ ὕλισμός, περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν — δὲν διαφέρει ἄλλως τε' διότι ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ ζωὴ προάγεται πρὸς τὰς πλέον πολυπλόκους καὶ ἀνωτέρας μορφάς, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ παύῃ νὰ πειθαρχῇ εἰς τὸ δυσπρόσιτον αὐτῆς ὡς ἀνθυπαρξία καὶ διαιώνισις, ἢ παραδοχὴ θετικῆς σκοπιμότητος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ὄντων δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην βιολογικὴν ἄποψιν, τὴν ὁποίαν ὁ *Driesch* καλύπτει διὰ τοῦ Ἀριστοτελείου ὄρου ἐνδελέχεια. Ἐὰν δηλ. τὸ εἰς τὴν βιολογίαν ἄγνωστον καὶ πέρα τῆς λογικῆς ὀνομάζομεν ἐνδελέειαν, τοῦτο δὲν ἐμποδίζει ἀλλὰ ὑποβοηθεῖ τὴν γεφύρωσιν τῶν ἀνακνυτουσῶν ἀντιθέσεων, καὶ συνεπῶς τὴν προσέγγισιν τῶν ἐκατέρωθεν μεταξὺ βιολογίας καὶ μεταφυσικῆς ἀπόψεων. Δι' αὐτῶν Βιολογία καὶ Μεταφυσικὴ ἀνευρίσκουν σημεῖα ἐπαφῆς καὶ βιολογικαὶ ἀντιδράσεις, ὡς ἡ διαίρεσις τοῦ κυττάρου ἢ ἡ διχοτόμησις τοῦ φάρου, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις προσκόπτει εἰς δυσχερείας, ἐπαναπαύονται εἰς μεταφυσικὰς μόνον λύσεις: «Ἔστιν Ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν κτήρισμα παλαιόν, αἶδιον, πλατέεσι κατεσφρηγισμένον ὄρκοις», κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλῆν.

Ὅπως δὲ καὶ ὁμως διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν βασικῶν τούτων ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τὰ ἴδια χρησιμοποιοῦνται ὅπλα καὶ τ' αὐτὰ διατίθενται μέσα πρὸς ἐπιβολὴν καὶ πραγμάτωσιν. Ἐνστικτικὰ καὶ ὁρμαὶ τῆς αὐτοσυντηρητικῆς ἀποτελοῦν τὰς κληρονομικὰς καταβολὰς ἢ τὰ ἀρχέγονα ὅπλα τῆς γνώσεως δι' ὧν τὸ ἄτομον θὰ διεξαγάγῃ τὸν διηρηκτὴ πρὸς τὸ περιβάλλον ἀγῶνά του, τοῦ σεξουαλικοῦ δὲ ἐνστικτοῦ ἢ δύναμις, ὡς πρωτόγονος μορφή τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος, θὰ διασφαλίσῃ εἰς τοῦτο τὴν διαιώνισιν. Ὅπως δὲ ἐκ τῆς πρωτοτόνου ταύτης μορφῆς τῆς γνώσεως

θά οικόδομηθῆ προοδευτικῶς διὰ τῆς ἐμπειρίας ὁ πλοῦτος τοῦ διανοητικοῦ μας κόσμου, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ θὰ ἀναρριχηθῶμεν μελλοντικῶς διὰ τῆς ἐξαυλώσεως εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ κοινωνικοῦ συναισθημάτος καὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως.

Ἐνῶ ὅμως εἰς τὰ πρωτόζωα ἢ ἐμφάνις τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ δύναται νὰ ταυισθῆ μὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν ἀνάγκην πρὸς διαίρεσιν, καὶ συμπίπτει μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ μητρικοῦ κυττάρου διὰ τῆς διαιρέσεως, εἰς τὰ μετάρω, καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔνεκα τοῦ ἐπιμερισμοῦ τῶν λειτουργιῶν ἢ διαιώσει τοῦ εἴδους δὲν ἐξυπηρετεῖται πλέον διὰ τῆς διαιρέσεως τοῦ κυττάρου, ἀλλὰ διὰ τῆς λειτουργίας εἰδικοῦ συστήματος, τοῦ ὁποίου τὴν ἀνατομικὴν καὶ φυσιολογικὴν ὠριμότητα ἐξαγγέλλει ἡ ἐμφάνις τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ. Ἡ ἱκανοποίησις ὅμως αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἐκπληρωθῆ διὰ τοῦ ἰδίου ἀτόμου, ἀλλ' ἐξαρτᾶται καὶ ἐξ ἄλλου. Συνεπῶς ἡ ἐπίτευξις τοῦ ὑψίστου τούτου ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπιδιωκομένου σκοποῦ προδικάζει τὸ μέλλον καὶ τὴν τύχην ἀμφοτέρων, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ἡ προετοιμασία των πρὸς ἐξαφάνισιν. Πράγματι, εἰς πλεῖστα εἶδη τῆς ζωολογικῆς κλίμακος, μετὰ τὴν γονιμοποίησιν τὰ ζῶα θνυσιάζονται. Ἄς ἐπιτραπῆ ἐνιαῦθα διὰ πρώτην φοράν ἢ χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου θνυσία.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἐμφάνις τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ μὲ τὸν πρωτόγονον δυναμισμὸν του ἐφ' ὅσον ἔλκει εἰς τὴν ἀνωτέραν μορφήν τῆς ζωῆς τὴν καταγωγὴν του ἐμμέσως ἀπ' ἐκεῖνου τὸ ὁποῖον ὠνομάσαμεν θάνατον, ἀποτελεῖ ἰσχυροτάτην δόνησιν εἰς τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ νέου. Οὕτως ἐκεῖ ὅπου μέχρι τοῦδε ἀδίστακτα ἐδέσποζον μόνον τὰ ἐνστικτα τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἰσχυρὸν καὶ βίαιον ἐξέτρεφον τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, ἀδέσμευτον ἀπὸ τοῦ παρελθόντος τὰ κυκλιδῶματα καὶ ἀδιάφορον ἀπὸ τοῦ μέλλοντος τὰς μερίμνας, ἐγγράφονται ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ οἱ πρῶτοι περιορισμοί· αἱ πρῶται ὑποχωρήσεις.

Καὶ εἶναι τοῦτο εὐεξήγητον· διότι διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ ἡ δύναμις τῆς ὁρμῆς τοῦ νέου δὲν ἀκτινοβολεῖ πλέον πρὸς τὸ ἄψυχον ἐξωτερικὸν περιβάλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἔμψυχον αὐτοῦ. Ὅθεν εἶναι ὑποχρεωμένος οὗτος νὰ προβαίη καὶ ἀποδύεται εἰς πράξεις καὶ ἐνεργείας, τῶν ὁποίων τὰς συνεπείας δὲν θὰ ὑπέχη πλέον μόνον ὁ ἴδιος, ἀλλὰ θὰ συμμερίζωνται καὶ ἄλλοι. Οὕτω μοιραίως τὸ σεξουαλικὸν ἐνστικτον θὰ εὗρεθῆ ἀντιμέτωπον καὶ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν λοιπὸν γνωστικὸν ὄπισμὸν τοῦ ἀτόμου, ἀφοῦ διὰ πρώτην φοράν θὰ ὑπονομεύῃ τὴν λειτουργίαν τῶν ἐνστικτων καὶ ὁρμῶν τῆς αὐτοσυντηρήσεως.

Καὶ ἡ πρώτη αὕτη ὑποχώρησις εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγκάζεται νὰ προβῆ τὸ ἄτομον ἢ ἡ ζωὴ, ὑπέικουσα εἰς τὴν ἀδήριτον ἀνάγκην τῆς διαιωνίσεως, ἐκδηλουμένη διὰ τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ, ἀποτελεῖ τὴν βιολογικὴν καταβολὴν ἐκεῖνου, ὅπερ θὰ

ἀποκαλέσωμεν μελλοντικῶς κοινωνικὸν συναίσθημα καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἠθικὴν συνείδησιν. Ἡ ὑποθήκη τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἑαυτὸν του δὲν πρόκειται οὐδέποτε πλέον νὰ ἀρθῇ. Οὕτως εἰς τὴν δύναμιν τῆς λογικῆς θὰ ἀντιτάσσεται ἡ δύναμις τοῦ συναισθήματος, ἡ διάθεσις πρὸς ὑποχώρησιν καὶ συμβιβασμόν, ἡ προθυμία πρὸς θυσίαν ἢ, ἂν θέλετε, ἡ ἀγάπη. Εἰς τὴν δισυπόστατον δηλαδὴ μορφήν ὑφ' ἣν ἐκδηλοῦται ὁ ἔμβιος κόσμος, ἡ μὲν γέννησις καὶ αὐξήσις θὰ ἐξυπηρετοῦνται πάντοτε διὰ τῆς γνωστικῆς δυνάμεως καὶ τῆς λογικῆς, ἡ δὲ διαιώνισις καὶ τελείωσις διὰ τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἡ βαθεῖα αὕτη καὶ ἐπαναστατικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ νέου συμπύπτει μὲ ἐκεῖνο ὅπερ ἡ Φυσιολογία ἀποκαλεῖ ἥβην, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐμφάνισις ἀλλὰ καὶ ἡ βιολογικὴ ἀνάλυσις ὑποδηλοῖ τὴν ἀναθρόσκουσαν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Ἄν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ καθορίσωμεν τὰς μορφολογικὰς καὶ λειτουργικὰς ἐκδηλώσεις διὰ τῶν ὁποίων χαρακτηρίζεται ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολή, ὅπωςδῆποτε ὅμως ἡ ἐμφάνισις τοῦ παρθενικοῦ ἔρυνθῆματος ὡς βιοψυχικοῦ αὐτῆς προανακρούσματος, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ψυχικὴν προσεκβολὴν καὶ δειλὴν ἐπέκτασιν τοῦ νέου πρὸς τὸ ἔμψυχον αὐτοῦ περιβάλλον. Ἡ ἀρχομένη περίοδος δὲν ἐκρυσσωπεῖ πλέον τὴν συνέχισίν του διὰ τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ διὰ τῆς προεκτάσεως τῆς προσωπικότητός του πέρα αὐτοῦ. Σύμβολον τοῦτο μίας νέας καταστάσεως ἀποκαλύπτει τὰ πρῶτα ἀνασχετικὰ φράγματα εἰς τὸν χεῖμαρρον τῶν ἐγωϊστικῶν τάσεων τοῦ νέου, τὸν ὁποῖον κατακλύζουσιν οἱ θερμοὶ τῆς ἥβης χυμοί, τὰ πρῶτα νέφη εἰς τὸν ἀνέφελλον οὐρανόν του ἢ, ἂν θέλετε, καὶ προδίδει τὰς πρώτας βολὰς κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Ἐγὼ του. Ἀλλὰ καὶ κατὰ ἄλλο κρῦπτει ἀκόμη τὰς πρώτας σιωπηλὰς ἐκμυστηρεύσεις πρὸς αὐτεπίγνωσιν, τὰς ὁποίας θὰ ὀνομάσωμεν βραδύτερον τύψεις συνειδήσεως ἢ καὶ ἀπλῆν μετάνοιαν. Διότι τὸ παιδί δὲν μετανοεῖ, δὲν ζητεῖ συγγνώμην δι' αὐτὸ σφάλμα ἢ ἁμαρτία δὲν ὑπάρχει.

Ποῦ εὐρίσκεται ἐγκλωβισμένον τὸ συναίσθημα τοῦτο τῆς αἰδοῦς, τὸ παρθενικὸν ἐρύθημα, δὲν γνωρίζομεν. Ἀσφαλῶς ὅμως τοῦτο δὲν ἐκπηγάξει ἐκ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων, δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Δι' αὐτὸ δὲν ἰσχύει τὸ ἀξίωμα τοῦ *Locke* «*nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu*». Ἀναβλύζει ἀπὸ ἄλλας πηγὰς βαθυτέρας, ἀνεξιχνιάστους μέχρι τοῦδε διὰ τῶν ἐν χρήσει φυσικῶν καὶ βιολογικῶν μεθόδων. Καὶ ὅμως παρὰ τὴν φευγαλέαν αὐτοῦ διάρκειαν, παρὰ τὴν σιγμαιίαν αὐτοῦ παρουσίαν, φανερώνει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἕνα νέον κόσμον ἄγνωστον μέχρι τοῦδε· προοιωνίζει περίοδον συνεχῶν ἀναστολῶν καὶ δεσμεύσεων, δι' ὧν θὰ μεταμορφωθῇ οὗτος ἀπὸ ἀνθρώπινον ὄν εἰς ἀνθρώπινον πλάσμα. Καὶ ὅμως ἡ ἀπλῆ αὕτη ὑπεραιμία, κατὰ τοὺς φυσιολόγους, τῶν παρειῶν, ὀφειλομένη εἰς ἀγγεια

κὴν διαστολὴν — πόσον ἀπλῆ ἐρμηνεία — ὕφανε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τὸ πλεόν αἰθέριον καὶ ἄφθαρτον σάβανον μὲ τὸ ὅποιον θὰ ταφῆ διὰ παντός ὅ,τι ὁ ψυχολόγος τοῦ παιδιοῦ ἀποκαλεῖ παιδικὴν ἀφέλειαν, ὁ ποιητῆς ἀθρότητα καὶ ἡ αὐστηρὰ τοῦ δικαστοῦ κρίσις, τὸ ἀνεύθυνον καὶ ἀκαταλόγιστον.

Ἡ κατάκτησις τοῦ περιβάλλοντος πρὸς τὴν ὁποίαν συνεκεντρῶντο καὶ ἐστρέφοντο μέχρι τοῦδε ἅπασαι αἱ βιολογικαὶ του λειτουργίαι καὶ αἱ νοητικαὶ του προσπάθειαι, τείνουσαι εἰς τὴν διασφάλισιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀξήσεως καὶ ὑπάρξεως, δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ πλέον. Αἰψῶ διὰ κάποιον σκοπὸν καὶ δικαιολογίαν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ οὕτως εἰσάγεται βαθμηδὸν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Σύμπαντος, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀναζητεῖ συνδρομὴν καὶ ἐπικουρίαν διὰ τὴν χαλιναγώγησιν τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν ὁρμῶν του, πὸν μόνη ἡ δύναμις τῆς λογικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς βουλήσεως ἀποδεικνύονται ἀνίσχυροι νὰ τιθασεύσουν.

Ἀκάθεκτα καὶ ἀδυσώπητα ἀνακύπτουν πλέον τὰ αἰώνια ἐρωτήματα, κοινω-νικά, ἐρωτικά, μεταφυσικά, τὰ ὅποια ἐπὶ μακρὸν θὰ βασανίζον τὸν νέον καὶ ματαίως θὰ ἀναμένουν τὴν λύσιν των. Ἡ ἠθικὴ ἀνάγκη ὡς ἀξία καθ' ἑαυτὴν ἀποκαλύπτεται πλέον βαθμηδὸν εἰς αὐτὸν καὶ ἐκδηλοῦται ὡς κατηγορηματικὴ δύναμις, ἡ ὁποία τοῦ ὑπαγορεύει νὰ σκέπτεται καὶ νὰ δρῶ κατὰ διάφορον ὄλως τρόπον. Ἰδανικοῦ τινος σκοποῦ τὴν λύσιν ἐπιδιώκει οὗτος, ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ συλλάβῃ τὴν βαθυτέραν αὐτοῦ ἔννοιαν. Τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου εἰς σιγμὰς ρέμβης καὶ μονώσεως, πρὸς τὰς ὁποίας ἰδιαιτέρως ρέπει ὁ νέος, τὸν ἀπασχολεῖ ἤδη σοβαρῶς. Καὶ μὲ τὸν ἄδολον ρωμαντισμὸν του δὲν τὸν προσβλέπει πλέον μὲ ἀδιαφορίαν καὶ ἀνυπάθειαν, διότι ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τί οὗτος συμβολίζει. Διότι διὰ τὸ παιδί ὁ θάνατος εἶναι ἀνύπαρκτος, βιολογικῶς σχεδὸν δὲν ὑφίσταται. Πρὸ τῆς ἐνηβώσεως ἡ ζωὴ δὲν αὐτοκαταστρέφεται. Πράγματι ἡ σύγχρονος Ἐπιστήμη ἀπέδειξε περιτράνω τοῦτο, ἀπομακρύνασα σχεδὸν ὀλοσχερῶς τὸν θάνατον ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἐλάχιστα εἶναι τὰ παιδιά ἐκεῖνα εἰς τὴν κληρονομικότητα τῶν ὁποίων ὑπὸ τὴν μορφὴν παθολογικοῦ γονυλλίου ἐγκρύπτονται σπέρματα θανάτου. Καὶ ταῦτα ἐξαφανίζονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρὸ τῆς ἐνηβώσεως. Ἡ Φύσις αὐτοκαθαίρεται. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἴσως ἀπάντησιν εἰς τοὺς φιλοδοξοῦντας νὰ βελτιώσουν τὴν ἀνθρωπίνην φυλὴν διὰ τῆς εὐγονικῆς. Μάταιαι αἱ ἐλπίδες. Ἐκτὸς ἐὰν περιορίζουν τοὺς σκοποὺς αὐτῆς εἰς ἐξυγίανσιν τοῦ σώματος. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ Σπάρτη μὲ τὸν Καιάδα της ἐπέζησε μόνον διὰ τῆς ἱστορίας, ἐνῶ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας ἐξακολουθεῖ νὰ φεγγοβολῆ καὶ νὰ λάμπη εἰς τὴν Ἀνθρωπότητα καὶ νὰ θερμαίνῃ ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν αἴθουσαν αὐτὴν εἰς τὴν ὁποίαν στεγαζόμεθα

Ἄφ' ἧς ὅμως σιγμῆς τὸ ἄτομον καταστῆ ἱκανὸν πρὸς γονιμοποίησιν, ἡ ὁρμὴ τῆς ἀξήσεως ἀρραστέλλεται, τὰ ζώπυρα τῆς ζωῆς ἀρχίζουν νὰ ἐξαντιοῦνται καὶ τὰ

πρῶτα στοιχεῖα τῆς αὐτοκαταστροφῆς καὶ τῆς ἐνδογενοῦς φθορᾶς ἀναφαίνονται. Οὕτω βαθμηδὸν ἡ βιολογικὴ αὕτη μεταβολὴ ἀποκαλύπτει εἰς τὸν νέον τὸ πεπερασμένον τῆς ζωῆς του, καὶ τὸν ἀναγκάζει βραδέως νὰ ὁμολογήσῃ πόσον ἡ μοῖρά του εἶναι συννυφασμένη μὲ τὴν ἀδυναμίαν μας νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν λύτρωσιν διὰ τῆς θυσίας εἰς τὸ βραχὺ διάστημα πὸν περικλείει τὴν ζωὴν μας, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι ἐχαλκεύσαμεν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὡς ἀναγκαίας προϋποθέσεις διὰ τὴν τελειωσὴν μας. Καὶ ὅμως δὲν ἀπαρνεῖται οὗτος τὴν τύχην του. Ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός τῆς ἰδίας του ὑπάρξεως καὶ διαιωνίσεως ἀποτελεῖ ἓνα θαῦμα, καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχει χῶρος δι' ἄλλα θαύματα, τὰ ὁποῖα συνεχῶς ἀναζητεῖ.

Ἡ εἴσοδος τοῦ νέου εἰς τὴν νῆα νιουα δὲν γίνεται ἡρέμα. Αἱ συναισθηματικαὶ αὐτοῦ καταγίδες συγκρούονται συχνάκις πρὸς τὰς ἀνωρίμους ἀκόμη διανοητικὰς αὐτοῦ προσπαθείας καὶ σφοδρὰ προκαλοῦνται ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι μέλλουν νὰ παρακολουθήσουν τὸν ἄνθρωπον καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν. Ὅπως δὲν ὅμως οἱ ὑπερβολικοὶ ἐπίστες φόβοι του ἐκ τῆς σεξουαλικῆς ὁρμῆς βαθμηδὸν διασπασθῶσιν, οἱ ὀρίζοντες διανοῶσθαι, ἡ αἰθρία ἐπανέρχεται καὶ ἡ γαλήνη ἀποκαθίσταται, τὰ δὲ ὁρμητικὰ κύματα τῆς νεανικῆς ἐνεργητικότητος διοχετεύονται πολλάκις πρὸς ὑψηλὰς πράξεις αὐτοθυσίας, ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀνθρωπίνου μεγαλείου.

Αἱ πρῶται αὗται συγκρούσεις τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνοστικτοῦ πρὸς τὰ ἐνοστικτὰ τῆς αὐτοσυντηρήσεως δὲν πιστεύω καὶ δὲν παραδέχομαι ὅτι ἀναφαίνονται ἤδη κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ νεαρὰν ἡλικίαν, δημιουργοῦσαι πνιγερὰν ἀτμόσφαιραν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ. Τοῦτο κηρύσσει ἡ ψυχανάλυσις, ἡ ὁποία διαμορφωθείσα, ὡς γνωστὸν, εἰς ὀλόκληρον φιλοσοφικὴν αἴρεσιν, τάλαιπωρεῖ μὲ τὰς ὑπερβολὰς τῆς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Ἴσως μάλιστα αὕτη δὲν εἶναι ἀμέτοχος διὰ τὰ σημερινὰ παραστρατήματα τοῦ νέου, τὸ σύστημα τῆς ἀναιροφῆς τοῦ ὁποίου ἐπιχρεασθὲν ἐκ τῆς ψυχχανάλυσεως ἀντιβαίνει πρὸς τοὺς βιολογικοὺς κανόνας τῆς φύσεως. Ἐφ' ὅσον, ὡς ἐπισημασθῆ, ἡ ζωὴ δὲν προβάλλει ὡς στατικὴ ἔννοια ἀλλ' ἐξελικτικὴ, τεινούσα πρὸς συνεχῆ βελίωσιν καὶ τελειωσιν, ἡ παραδοχὴ τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνοστικτοῦ ἢ ἡ πρῶτος ἀφύπνισις του εἰς τὸ παιδί, πρὶν δηλαδὴ διανύσῃ τοῦτο τὴν ὑπὸ τῆς Φύσεως προκαθωρισμένην πορείαν του, ἀποτελεῖ παράλογον καὶ ἀντιβιολογικὸν παράδειγμα τῆς φύσεως, διὰ τὸ ὁποῖον αὕτη δὲν μᾶς ἔχει συνηθίσει. Ἀλλὰ καὶ τὰ δεδομένα τῆς Ἐνδοκρινολογίας ἀντιτίθενται εἰς τὴν Φροῦδικὴν θεωρίαν.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς ἡβης συνιστᾷ ἀναμφιβόλως τὸν οὐσιωδέστερον σταθμὸν εἰς τὴν βιολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν τερματίζει ὅμως καὶ τὴν ὑπαρξίν του ὡς ἀτόμον. Ἡ ἀρξαμένη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διαφοροποίησις τοῦ συναισθηματικοῦ ἀπὸ τοῦ νοητικοῦ του κόσμου, καὶ ἀμφοτέρων ἀπὸ τῶν σωματικῶν του λει-

τουργιωῶν συνεχίζεται καθισταμένη πλέον ἐμφανής. Ἐνῶ δὲ ἡ αὔξις, ἡ σηματικωτάτη αὕτη λειτουργία, ἡ σπουδαιότερα πασῶν εἰς τὸν ἔμβιον κόσμον, συνώνυμος πρὸς τὴν ζωὴν— πᾶν ὅ,τι ζῆ ἀξάνεται,— ἔχει οὐσιαστικῶς περαιωθῆ, καὶ αἱ λοιπαὶ σωματικαὶ λειτουργίαι ἐμφανίζουσι στατικότητά τινα, ἡ λειτουργία τοῦ νοῦ ἐξακολουθεῖ ἀπερᾶντως νὰ ἀναπτύσσεται. Εἶναι ἀκριβῶς ὑψηλὸν προνόμιον τῆς ἀνωτέρας μορφῆς τῆς ζωῆς, καὶ δὴ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἐνῶ αἱ σωματικαὶ αὐτοῦ λειτουργίαι βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς ὑποστρέφονται καὶ εἶναι καταδικασμένα θᾶπτον ἢ βράδιον εἰς μαρασμὸν καὶ παρακμῆν, αἱ πνευματικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις— φωτεινὰ μετέωρα— εὐρύνονται καὶ πτυχοῦνται ὄλον ἐν καὶ περισσότερον καὶ ἀνεξάρτητοι τῶν προηγουμένων ἀκολουθοῦν ἰδίαν τροχίαν· ἐλεύθεροι πλέον αὔται ἐκ τῶν ἀρχικῶν αὐτῶν καταβολῶν, τῶν ἐνστίκιων καὶ ὀρμῶν, χαράσσουσι ἰδίαν ὁδὸν καὶ εἰς ἰδίους πλανῶνται ὀρίζοντας. Ὅσονδήποτε ὅμως καὶ ἂν αἱ ρίζαι αὐτῶν χάνονται εἰς τὰ ἀπροσμέτρητα βάθη τῆς φυλογονικῆς αὐτῶν ἐξελίξεως, ἡ αὐτονομία δὲν εἶναι πλήρης οὐδέποτε ἀπαγκιστροῦνται αὐτῶν πλήρως. Ὁ μακρινὸς ἀντίλαλος τοῦ κελαρύσματος τῶν πηγῶν ἐκ τῶν ὁποίων κάποτε ἀνέβλυζαν, θὰ ἀκούεται πάντοτε δὲν πρόκειται νὰ σιγήσῃ ποτέ. Ὁ μακρόκοσμος τοῦ περιβάλλοντος συγκλίνων πρὸς τὸν μικρόκοσμον αὐτοῦ τήκεται βαθμηδὸν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς πολύτιμον ἀμάλγαμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ στοιχειοθετῆται βαθμηδὸν ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης. Οὕτως ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη, ὁ πόνος καὶ τὰ δάκρυα ὠριμάζουσι ταχύτερον τὸν καρπὸν τῆς πείρας καὶ μετουσιώνονται εἰς γνῶσιν, ἐνῶ τῆς γνώσεως αἱ ἐγγραφαὶ διῶλιζόμεναι εἰς τὸν ἡθμὸν τοῦ συναισθήματος, ἀποσιάζουσι τὸ νᾶμα τῆς ἐλπίδος καὶ προσδοκίας, τῶν δύο τούτων σιωπηλῶν κατὰ τὸν *Goethe* καὶ ἀχωρίστων φίλων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι θερμαίνουσι τὴν ζωὴν του καὶ περιφρουροῦν τὴν αἰσιοδοξίαν του. Χωρὶς αὐτὰς ὄχι μόνον ἡ ζωὴ ἀλλὰ καὶ οἰαδήποτε προσπάθεια ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ πεδίου θὰ ἦτο ἀνέφικτος.

Ἀνθρωπομορφικαὶ ὅμως ἐκδηλώσεις ἀμφότεραι, γνῶσις καὶ συνείδησις, ἀπομακρυνθεῖσαι ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν προελεύσεως, μεταπίπτουσι ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἀντικειμενικότητος τῆς ἀρχεγόνου καταβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν πολυμορφίαν τῆς ὑποκειμενικότητος, ἧς ἐκφράζουσι τὴν πνευματικότητα καὶ καθορίζουσι τὴν κοσμοθεωρίαν. Οὕτω καὶ ἡ καλουμένη σχετικότης τῆς ἡθικῆς δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καθ' ἑαυτήν ἀλλ' ὑποδηλοῖ τὴν ἀδυναμίαν δι' ὑποκειμενικῶν μεθόδων τῆς ὀλοκληρωτικῆς αὐτῆς συλλήψεως. Εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν σχετικότητα ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζει ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ὁσάκις ἀποπειρᾶται νὰ καθορίσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ κόσμου διὰ τοῦ νοῦ καὶ μόνον.

Εἰς τὸν ἀτελεύτητον αὐτὸν δρόμον γνωστικῆ καὶ ἡθικῆς συνείδησις δὲν βαίνουσι παραλλήλως, πολλάκις συγκρούονται, οὐδέποτε ὅμως ἀποξενοῦνται ἀλλήλων

πλήρως. Τὸ αὐτὸ ἄλλωστε δραματίζονται τέρμα, τὴν αὐτὴν καταβάλλουν χειμαιρικὴν προσπάθειαν, ἃν καὶ διὰ διαφόρων ὁδῶν, γὰ συμβιβάσουν τὸ ἄτομον μὲ τὸν ἄνθρωπον, γὰ συνδέσουν τὴν πραγματικότητα μὲ τὴν ἰδέαν, γὰ γεφυρώσουν τὸ παρὸν καὶ πρόσκαιρον μὲ τὴν αἰωνιότητα. «Τί πταίω ἐγώ, Θεέ μου, ἀπολογεῖται ὁ Ἄδὰμ—γράφει σαρκαστικῶς ὁ *B. Shaw*—ὅταν ἐδημιούργησες γιὰ μένα μόνον τὸν παράδεισον καὶ αἴφνης εὐρέθη δίπλα μου ἡ *Εὐα* καὶ μυριάδες ὄλαι Ἄδὰμ καὶ *Εὐα* μὲ τοὺς ὁποίους πρέπει γὰ μοιρασθῶμεν τὴν εὐτυχίαν τοῦ περιφήμου παραδείσου;»

Καὶ αἱ ἀντιθέσεις αὗται αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε πρόκειται γὰ σιγήσουν, δὲν ὑπῆρξαν ἄσκοποι, δὲν παραμένουν στείραι. Ἀντιθέτως, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καθίστανται ἐνίοτε ἐντονότεραι. Ἡ ἀνάγκη ἀπολογισμοῦ τινος καὶ δικαιώσεως τῆς ὑπάρξεώς μας προβάλλει πλέον ἐπιτακτικῆ. Διότι, ἐὰν ἡ ἀτομικότης μας παραμένη πάντοτε ἡ ἰδία μονολιδική, τὰ βιώματα ἀλλάζουν καὶ μεταβάλλονται, καὶ ἡ ἀλλαγὴ αὕτη ὑποδανλίζει συνεχῶς καὶ διατηρεῖ ἄσβεστον τὴν σπίθα τῆς ἐνδομύχου αὐτῆς ἀνησυχίας.

Εἶναι ὁ εὐγενὴς καρπὸς ποὺ ἀρχίζει πλέον γὰ ὀριμάξῃ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἐφηβικοῦ ἀνθους καὶ τὴν γονιμοποίησιν αὐτοῦ. Πρὶν ἀποπέση καὶ ἐξαφανισθῇ εἰς τὴν γῆν, ζητεῖ καὶ ἐλπίζει εἰς κάποιαν δικαίωσιν. Εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις ἡ ὁποία ἀπελευθερῶνει τὸν νέον ἀπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ παρόντος καὶ τὸν ἀποσπᾷ βραδέως ἀπὸ τὴν πραγματικότητα πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι συνδεδεμένον τὸ ἄτομόν του, διὰ γὰ τὸν ὠθήσῃ εἰς τὸν ἐναγκαλισμὸν τοῦ Σύμπαντος καὶ τὸν βυθίσῃ εἰς τὴν ρέμβην τῶν ἰδανικῶν του. Εἶναι ἀκόμη ἡ βαθεῖα του ἐπιθυμία, ὅταν διαισθανθῇ ἢ καὶ πιστεύσῃ πλέον εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων τοῦ κοσμικοῦ του περιβάλλοντος, γὰ ἐπιδιώκῃ γὰ ἀποξηράνη, ὅπως ὁ *Faust*, τὸ ἔλος τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος κατὰ τὴν νεότητά του ἐδημιούργησε, διὰ τῆς μετανοίας, τῆς ὑπερόχου ἐκείνης κατὰ τὸν ψυχολόγον μυσταγωγίας, ἄνευ τῆς ὁποίας αἱ τύψεις τῆς συνειδήσεως θὰ παρέμενον ἀνωφελεῖς ἢ καὶ θὰ ἦσαν ἄσκοποι καὶ δέχεται εὐχαρίστως τὴν μεταβολὴν ταύτην. Ἡ πλοηγικὴ δύναμις τοῦ νοῦ δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ πλέον, δὲν τοῦ εἶναι ἀσφαλῆς. Ἀντιθέτως, ἡ ἀναδρομὴ του εἰς τὸ ὅλον ἐν εὐρυνόμενον παρελθόν του, τὴν ἀνεκτίμητον ἐκείνην προῖκα τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν ψυχολόγον κληροδοτεῖ εἰς αὐτὸν ὁ χρόνος διὰ γὰ ἀντισταθμίση τὰς περιορισμένας πλέον μελλοντικὰς του προσδοκίας καὶ διατηρήσῃ σταθερὸν τὸ κοσμικὸν του ἰσοζύγιον, θὰ εἶναι πάντοτε ὁ πιστός του σύμβουλος καὶ θὰ τὸν καθιστᾷ σοφώτερον. Θὰ γίνῃ Νέστωρ, Βασιλεὺς *Δῆρ*. Καὶ θὰ ἀναγκασθῇ γὰ ὁμολογήσῃ τότε ὁ ἄνθρωπος ὅτι ἡ σύλληψις τῆς ἐννοίας τοῦ κόσμου ἀπὸ νοητικῆς μόνον πλευρᾶς εἶναι ἐπιφανειακὴ καὶ ἡ οὐσία τῆς πραγματικότητος καθ' ἑαυτὴν θὰ παραμένη ἀκατανόητος, διότι ἡ ἰκανότης τῆς λογικῆς εἶναι πεπερασμένη. Καὶ οὕτω θὰ ἐκμαιεῦται περισσότερον ἢ δύναμις τῆς ἡθικῆς

συνειδήσεως και θα εξαιρείται η σημασία της. Μόνον δια της συνειδήσεως δύναται ο άνθρωπος να προσοικειωθῆ κατηγορηματικὰ ἀληθείας, και μόνον δι' αὐτῆς να προσεγγίση τὴν πληρότητα και τὴν ἀγνότητα τῶν ἰδανικῶν του. Τὸ ἴτιον και ἀναιμικὸν πρόσωπόν του με τὸ γλυκὺ αὐτῶν φέγγος θα φωτίζεται και με τὰ ἀμάραντα φύλλα των θα πλέκεται ὁ φωτοστέφανος τοῦ μετώπου του. Καὶ ἐνῶ δια τῆς προσωρινῆς αὐτῆς γαλήνης θα διατρανοῦται ἔτι μᾶλλον ἡ σμικρότης του και θα διαπιστοῦται ἡ ἀτέλειά του ἐν σχέσει πρὸς τὴν καταπληκτικὴν πληρότητα τῶν ἰδανικῶν του, δὲν θα ἀπογοητεύεται, δὲν θα ἀποθαρρύνεται. Διὰ τῆς σμικρότητός του θα ἐπιτυγχάνῃ νέαν ἐπαφὴν και προσέγγισιν με τὰ ἰδανικά του, ἢ ὅποια θα θεωραίῃ τὰ ἄδυστα τῆς ὑπάρξεώς του, θα τὸν ἐπισχῆ πρὸς νέους πνευματικούς ἀγῶνας, και θα τὸν ἀνυψώῃ εἰς νέους πνευματικούς ὀρίζοντας. Καὶ θα πιστεύῃ τότε ὁ ἄνθρωπος και θα πεισθῆ ὅτι, ἐνῶ ὁ θρόλος τῆς σοφίας με τὸ παραπλανητικὸν της μειδίαμα τὸν εἶχε παρασύρει να ἀναζητῆ ὅτι πολυτιμότερον ὑπάρχει εἰς τὸ Σύμπαν, θα τὸ εὐρίσκῃ τοῦτο εἰς τὸν ἑαυτὸν του.

«Υπάρχει ἕνας πέπλος μέσῳ τοῦ ὁποίου δὲν μπορῶ να διακρίνω τίποτε μία σύντομος ὁμιλία με τὸν ἑαυτὸν μου και δὲν εὐρίσκω τίποτε παραπάνω, δὲν ἐννοίωσα τίποτε περισσότερον» λέγει εἰς ἕνα στίχον του ὁ *Omar Khayyam*.

Ἡ Φύσις δὲν εἶναι σκοπὸς και τέρμα, ἀλλὰ μόνον τὸ μέσον διὰ να γνωρίσῃ και ἀποκαλύψῃ τις τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ ἀπέραντος αὐτῆς ἁρμονία, τὴν ὁποίαν τόσον θαυμάζει, δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἐπέκτασιν τῆς ἰδικῆς του μουσικῆς και ἀφανοῦς ἁρμονίας, ἐκείνης ἣτις κατὰ τὸν Ἡράκλειτον μείζων και κρείττων τῆς ἐφανοῦς εἶναι («ἁρμονία ἀφανῆς φανερῆς κρείττων»). Οὕτω κοσμοεἰδῶλον τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου και κοσμοεἰδῶλον τοῦ ἐσωτερικοῦ συμπύπτουν και ταυτίζονται εἰς μίαν ἀδιαίρετον ἰδανικὴν ἐνότητα, τὴν ὁποίαν ἢ μὲν ἰκανότης τῆς λογικῆς ἀδυνατεῖ να συλλάβῃ, ἢ ὑψικάρηνος τῆς φιλοσοφίας δρῦς εἶναι μικρὰ διὰ να στηρίξῃ, και μόνον ἢ μεταφυσικὴ δύναται να στεγάσῃ. Ἄνευ τοῦ ταυτισμοῦ τούτου, καθολικαὶ ἢ πρωτεϊκαὶ ἀλήθειαι και προστακτικαὶ ἀρχαὶ θα παρέμενον ἀκατάληπτοι.

Ἦδη, ἄλλωστε εἰς τὴν ρῆσιν τοῦ Ἡρακλείτου «Ἦθος ἀνθρώπου οὐκ ἔχει γνώμας, Θεῖον δέ», διαφαίνεται ἡ ἀδυναμία τοῦ πνεύματος πρὸς πλήρη κατανόησιν τοῦ ἠθικοῦ προβλήματος, ἐνῶ ἢ Πλατωνικὴ φιλοσοφία ἀποπνέει βαθυτάτα τὸ μεταφυσικὸν και ὑπερκόσμιον ἄρωμα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Ἡ Θεία ὁμως ἐπένδυσιν τῆς ἠθικῆς, ὡς μέθεξις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεῖον, ἀνήκει εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἴσως εἶναι ἄξιον ἐνδιαφέροντος να ὑπομνησθῆ ὅτι και εἰς τὸ Εὐαγγέλιον δὲν ὑπάρχει ὁ ὅρος συνείδησις. Μαθητῆς τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Ἀθηνοδώρου ἐκ Ταρσοῦ ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν, ἀνύψωσε τὴν ἠθικὴν συνείδησιν εἰς τὸν θρόνον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς ὑπατον κριτὴν

τῶν σκέψεων καὶ τῶν πράξεων ἡμῶν, καὶ ἐνέπλησε τὸν νὰν αὐτῆς μὲ τὰ αἰώνια τοῦ Χριστιανισμοῦ διδάγματα τῆς Ἀγάπης, τῆς Συγγνώμης καὶ τῆς Θυσίας. Ὡς τοιαύτην δὲ τὴν ἐνηγκαλίσθη ἡ φιλοσοφία τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπὸ τοῦ Καρτίου καὶ τοῦ Schopenhauer καὶ ὡς τοιαύτη ἐθεοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ρουσό καὶ Bergson εἰς τὸν ὑπέροχον περὶ αὐτῆς ὕμνον. Θεῖον ἐνστικτον τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ρουσό καὶ θεῖαν φωνήν. Ἀσφαλῆ ὁδηγὸν ἐνὸς ὄντος παρεγνωρισμένου καὶ περιορισμένου ἀλλ' ἐγγενοῦς καὶ ἐλευθέρου. Ἡ συνείδησις κατὰ τὸν Bergson θραύει τὰ δεσμὰ τῶν ἀντιστάσεων καὶ κρημνίζει τὰ χαλύβδινα τείχη τῆς ὕλης, ἐπιδιώκουσα τὸ ἀπόλυτον καὶ αἰώνιον. Ἀγαπᾷ νὰ περιπλανᾶται καὶ περιδιαβάξῃ εἰς ἀπεράντους ὀρίζοντας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἰκανότης τοῦ νοῦ καὶ τῶν αἰσθήσεων ἀδυνατεῖ νὰ προχωρήσῃ. Κυριαρχεῖ οὐσιαστικῶς τῆς ζωῆς καὶ εἶναι κατὰ τὸν Cl. Bernard, τὸν ἰδρυτὴν τῆς πειραματικῆς παθολογίας, ἡ *idée directrice*. Αὕτη δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ οἰανδήποτε ἔκφανσιν τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καὶ συμπυκνοῦται εἰς ὅτι ὁ Montaigne ἀποκαλεῖ *faire bien l'homme*. Εἰς κάθε σκέψιν καὶ εἰς κάθε στοχασμὸν ἡμῶν περικλείονται πάντοτε καὶ σπέρματα ἠθικῶν στοιχείων. Αἱ πλέον ὑψηλαὶ ἐμπνεύσεις τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ καθήκοντος ἀντιγράφουν καὶ ἐκαλλιεργήθησαν εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος καὶ μέσα εἰς αὐτὸν ἐβλάστησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν.

«Δὲν γνωρίζω, ἐὰν ὑπάρχῃ ἐπιστημονικὴ ἠθικὴ», διακηρύσσει ὁ διάσημος μαθηματικὸς Poïncaré, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀμείλικτος ὀρθολογισμὸς δὲν συνεχῶρει ποτὲ τὴν ἐπέμβασιν τῆς τύχης εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν φυσικῶν φαινομένων, «πολὺν δὲ ὁμως περισσότερον δὲν ὑπάρχει ἀνήθικος ἐπιστήμη».

Ἐάν, παρὰ ταῦτα, ἡ φανατικὴ τοῦ ἀνθρώπου προσήλωσις πρὸς τὰς ὑλιστικὰς του πεποιθήσεις καὶ ἡ φιλοσοφικὴ του κοσμοθεωρία δὲν δύναται νὰ ἐδραιώσουν τὴν πίστιν του καὶ ἀπορρίπτει οὗτος τὴν μεταφυσικὴν τῆς συνειδήσεως προέλευσιν, ἃς ἀνατρέξῃ καὶ πάλιν εἰς τὰ ἀσάλευτα βάρηρα τῆς φυλογονικῆς του ἐξελίξεως, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καταγωγὴν. Ἐκεῖ θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ὡς ἡ φυλογονία διδάσκει, ἡ ζωὴ μόνον διὰ τῆς θυσίας ἀνήχθη ἐκ τῶν κατωτέρων αὐτῆς μορφῶν πρὸς τὰς ἀνωτέρας. Ἐκ τοῦ μεγέθους δὲ τῶν θυσιῶν τούτων καθορίζεται ἀκριβῶς καὶ ἡ θέσις ἐκάστου τῶν ὄντων εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῆς ζωολογικῆς κλίμακος. Ἡ ἰδία ἄλλωστε αὐτοῦ ἐξέλιξις εἰς τὴν ὁποίαν συμπυκνοῦται καὶ ἀντικατοπτρίζεται ἡ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀνοδικὴ του πορεία, συμβολίζει τὰς ἀφαντάστους θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ἡ Φύσις διὰ νὰ τὸν ἀνυψώσῃ εἰς τὴν κορωνίδα τῆς δημιουργίας.

Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ βραχεῖα αὐτοῦ ἀτομικὴ ζωὴ ἀπὸ τῆς γονιμοποιήσεως μέχρι τοῦ γήρατος καὶ τοῦ θανάτου δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ σωματικὴ του ἐξέλιξις, μόνον διὰ συνεχῶν ὑποχωρήσεων καὶ συμβιβασμῶν διατηρεῖται καὶ προάγεται; Ἐάν εἶχόν ποτε τὴν δύναμιν τὰ λευκὰ αἰμοσφαίρια νὰ ὀμυλήσουν, δὲν θὰ ἀνεκηρύσσοντο οἱ

πρώτοι ιεραπόστολοι τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως; "Ο,τι ἀποκαλοῦμεν φυσικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀνωτέραν μορφήν τῆς ζωῆς δὲν ὑπάρχει." Αντίκειται πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ νόημα τῆς ζωῆς, καὶ μόνον εἰς τὴν κατωτέραν ἀπαντᾷ. Μόνον τὰ ἀποκοπτόμενα μέλη τῶν ἐρπετῶν ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ κινοῦνται, ἐνῶ τὰ ἀκρωτηριαζόμενα τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρίπτονται εἰς τὰ σκουπίδια.

Οὕτως ἡ Βιολογία, χωρὶς νὰ ἀποστῇ τῶν ἀσθηρῶν αὐτῆς ἐπιστημονικῶν μεθόδων καὶ ἀπομακρυνθῇ ἐξ αὐτῶν, ἐὰν δὲν ἠδυνήθη νὰ καθορίσῃ πόθεν προῆλθεν ἡ ζωὴ, ἀπέδειξεν ὅμως ὅτι ἡ δημιουργικὴ αὐτῆς ἐξέλιξις θὰ ἦτο ἀνέφικτος ἄνευ θυσιῶν. Ἡ γλυκεῖα θαλπωρὴ τοῦ συναισθήματος ὑπῆρξεν ἴσως τὸ γόνιμον ἔδαφος εἰς τὸ ὁποῖον ἐσπάρη τὸ πρῶτον ἡ ζωὴ, καὶ εἰς τὸ θερμὸν λίκνον αὐτοῦ ἐσπαργανώθη καὶ περιεπύχθη αὕτη κατὰ τὴν πρώτην της ἐμφάνισιν.

«Τοῦ νείκους καὶ τῆς φιλίας οὐ γὰρ ἤρξαντο γίγνεσθαι, ἀλλὰ προῆσαν καὶ ἔσσονται ἀεὶ» κηρῶσει ὁ παράδοξος ἐκεῖνος ἰατροφιλόσοφος ἐξ Ἀκράγαντος Ἐμπεδοκλῆς. «Οὐδέ ποτ', οἶω, τούτων ἀμφοτέρων κενεώσεται ἄσπετος αἰὼν».

Ἡ φιλία καὶ ἡ ἔχθρα προῦπῆρξαν τῆς ζωῆς καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ κόσμος, αὐταὶ θὰ παραμείνουν, δὲν θὰ ἐξαφανισθοῦν, θὰ ἐπιζήσουν πάντοτε.

Διερχόμεθα μίαν ἀπὸ τὰς δυσκολωτέρας καμπὰς τῆς ἱστορίας μας. Ζῶμεν εἰς τὸν αἰῶνα τῆς ἀποθεώσεως τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ ὁποία βαθυτάτην ἔχει ἐπιθέσει τὴν σφραγίδα της εἰς τὴν σύγχρονον κοσμοθεωρίαν. Ἡ αἰωνία πάλιν, ἡ διηρκῆς σύγκρουσις μεταξὺ γνώσεως καὶ ἠθικῆς συνειδήσεως παρουσιάζει, ἰδίως μεταξὺ τῶν νέων, ἰσχυρὰν παρόξυνσιν καὶ ἀναζωπύρησιν καὶ αἱ συνειπιαὶ αὐτῆς εἶναι φανεραί.

Διότι, ἐὰν εἶναι πάντοτε δύσκολον ν' ἀποσπάσωμεν τοὺς νέους ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς βιολογικῆς των ὑπάρξεως καὶ τοὺς ὑψώσωμεν εἰς τὴν ἱστορικὴν των ἀποστολήν, πρὸς τὴν ὁποίαν βραδύτερον θὰ συνδεθῇ ἡ προσωπικότης των, τοῦτο καθίσταται σήμερον ἀκόμη δυσχερέστερον. Ἡ δυναμικὴ ἰδεολογία ἐνθουσιάζει καὶ συγκινεῖ ἰδιαίτερος σήμερον τὸν νέον καὶ συναρπάζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Αντιθέτως αἱ ἐξιδανικευμένα μορφὰ καὶ ὁ ἀσκητισμὸς τῆς ψυχῆς τὸν ἀφίνουν ἀδιάφορον, ἐὰν δὲν τὸν ἐνοχλοῦν. Ἡ ἀκόρεστος αὐτοῦ βουλιμία καὶ δίψα πρὸς δύναμιν, ἡ ἀθεράπευτος αὐτῆ νόσος ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν *Montesquieu* κατατρώχεται ἀνέκαθεν ὁ ἀνθρώπος εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὴν μεγαλυτέραν αὐτῆς ἔξαρσιν. Ἡ καλουμένη δυναμικὴ προσωπικότης, τελευταῖον ἀλλ' ἰσχυρὸν ὑπόλειμμα τῆς Νιτσεϊκῆς Φιλοσοφίας, ἀποτελεῖ τὸ ἵνδαλμα, τὸ ὁποῖον λατρεύει ἡ σύγχρονος νεότης. Ἀλλὰ ἄς μὴ παραπλανᾶται, ἄς μὴ παρασύρεται αἱ δυναμικαὶ προσωπικότητες δὲν εἶναι αἱ βιολογικῶς ἰσχυρότεραι,

εἶναι αἱ ἠθικῶς ἀσθενέστεραι. Ἐὰν δημιουργοῦν ἐνίοτε Ἱστορίαν, σπανίως ὁμως εὐρίσκουν δικαίωσιν. Ὅτι χαρακτηρίζει αὐτὰς εἶναι ἢ ἔλλειψις οἰωνδήποτε ἠθικῶν ἀναστολῶν καὶ δεσμεύσεων. Καταλείπουν ὁμως πάντοτε χρέη καὶ ὀφειλάς, δυσσεπούλωτα ἠθικὰ ἔλλα. Ἡ ἱστορία εἶναι ἀμείλικτος, αἱ ὀφειλαὶ αὐταὶ οὐδέποτε παραγράφονται. Ὑπὸ τὴν πίεσιν πολιτικῆς ἀνάγκης καὶ μὲ ὄλους τοὺς τύπους τῆς διαδικασίας καταδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν πυρὰν ἢ Ἀδρηλιανῆ παρθένος. Ἦρκεσαν δύο ὄραι διὰ τὰ κατὰ ἐχρειάσθησαν ὁμως 400 ὀλόκληρα ἔτη διὰ τὰ καταγιασθῆ ὑπὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἡ ἱστορικὴ δικαίωσις ἐπῆλθεν, ἡ ἠθικὴ ὀφειλὴ ἔπρεπε τὰ ἐξοφληθῆ. Ἄς μὴ ὑπερβάλλῃ συνεπῶς ὁ νέος τὴν δύναμιν τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, ἄς μὴ μεγαλοποιῇ τὴν ἀξίαν των. Εἰς τὴν ἰδικήν του στηρίζονται δύναμιν, τὴν ἰδικήν του καταχρῶνται ἰσχύν. Οὗτος ὁμως μόνον δι' αὐτῶν δὲν θὰ καθησυχάσῃ ποτέ, δὲν θὰ ἰκανοποιηθῆ, δὲν θὰ καταστῆ εὐτυχέστερος. Ἦδη, ἄλλωστε ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν της καὶ γέυεται τοὺς καρπούς της. Ἐνῶ οἱ Οὐρανοὶ τοῦ ἦνοιξαν τὰς πύλας των καὶ ἐλεύθερος διασχίζει τοὺς αἰθέρας, εἰς τὴν γῆν τῶν εἰδώλων του εἶναι ἠναγκασμένος τὰ περισυλλέγει τὰ ψυχικά του ῥάκη καὶ τὰ περιφέρει εἰς τὰ ἄστυλα τὰ ὁποῖα ὑπεχρεώθη τὰ κτίσει διὰ τὴν ἐναπόθεσίν των.

Καὶ ὁμως ὁ ἄνθρωπος ποτὲ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀποκληρώσῃ τὴν μοῖράν του. Ἀργοναύτης καὶ Δὸν Κιχώτης θὰ ὄραματίζεται καὶ θὰ κνηγᾷ πάντοτε τὸ Χρυσόμαλλον δέρας καὶ ἡ μακρινὴ καὶ φευγαλέα ὄπτασία θὰ τὸν συγκινῆ, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν βασανίζῃ διαρκῶς. Εἰς τὴν σκοτεινὴν νύκτα τοῦ προορισμοῦ του, θὰ προχωρῆ μόνος, καθοδηγούμενος ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν μεγαλοπρεπῶν μανσωλείων καὶ τῶν ὑπερλάμπρων μνημείων τὰ ὁποῖα ἔστησεν ἡ Ἱστορία καὶ θὰ συνεχίξῃ τὸν ἀτέρμονα δρόμον του. Καὶ ὅταν θαμβωμένος κάποτε ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν πελωρίων τούτων συμβόλων τῆς ὑλικῆς ἰσχύος, καὶ κατάκοπος ἀπὸ τὴν πολύμοχθον προσπάθειαν καὶ τὴν καταθλιπτικὴν του πορείαν, ἀναγκασθῆ τὰ ἀνακόψῃ τὸν δρόμον του, ἄς μὴν ἀπελπίζεται. Ἐχει ἤδη πλησιάσει εἰς τὸ τέλος του. Ἡ γαλήνη καὶ ἡ λύτρωσις δὲν εἶναι μακρὰν. Ἐκεῖ δίπλα του εὐρίσκεται πάντοτε ἓνα μικρὸν μνημεῖον, ἓνας ἀπέριττος τάφος, ἢ ὠχρὰ ἀνταύγεια τοῦ ὁποίου θὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ τοὺς νέους μυστικὸς προσανατολισμοὺς τῆς ψυχῆς του· εἰς τὴν ἐπιτύμβιον πλάκα του, εἶναι χαραγμένοι μερικὸι στίχοι μὲ τὴν σμίλην τῆς αἰωνιότητος:

οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε,
οὐδ' ἢ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη,
τοιούσδ' ἐν ἀνθρώποισιν ὤρισεν νόμους,
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ῥόμην τὰ σὰ
κηρύγμαθ' ὥστ' ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὄνθ' ὑπερδραμεῖν.

οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' αἰεί ποτε
ζῆ ταῦτα, κοῦδεις οἶδεν ἐξ ὄτου ἴφρανη·

Εἶναι οἱ σίχοι πὸν ἔθεσεν εἰς τὰ χεῖλη μιᾶς ἀφίλου καὶ ἀνυμεναίου παρθένου ἢ βαθυτάτη διαίσθησις τοῦ ποιητοῦ ἐκείνου, τοῦ ὁποίου οἱ ἤρωες ἐνεσάρκωνον κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὸν ἄνθρωπον, ὅχι ὅπως εἶναι, ἀλλὰ ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι. Καὶ θὰ εὔρη ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτοὺς καταφυγὴν, ἀνακούφισιν καὶ διέξοδον· διότι θὰ ἀντιληφθῆ πόσον μεγάλη καὶ ἀφθαστη εἶναι ἡ ἀποστολή του, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένος μὲ δάκρυα καὶ μὲ μόχθον νὰ λείχη τὸ πεπρωμένον του καὶ ὁ θάνατος εἶναι τὸ βαρὺ τίμημα πὸν θὰ πληρώνη πάντοτε ὅχι διὰ νὰ ζῆ, ἀλλὰ διὰ νὰ παραμείνη ἄνθρωπος.